

GÖÇ, GÖÇMEN, MÜLTECİ: GÖÇ ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR VE HUKUKİ ÇERÇEVE

Cansu AKBAŞ DEMİREL*

Öz: Suriye savaşı nedeniyle çok sayıda insan Suriye'den ayrılarak komşu ülkelere göç etmiştir. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Gelenlerin sayısının artmasıyla iltica meselesi Türkiye'de daha önce olmadığı kadar önemli bir gündem maddesi hâline gelmiştir. Konu ekonomik, toplumsal, siyasal boyutlarıyla her mecrada tartışılmaktadır; ancak bu tartışmaların pek çoğu konuya ilişkin bilgiler yerine, sınırlı kişisel deneyimler veya önyargılar üzerinden şekillenmektedir. "İltica", "mülteci", "geçici koruma" gibi kavramlar bireylerde uyandırdığı izlenimin ötesinde uluslararası ve ulusal hukukta yapılan düzenlemelere dayanmaktadır. Bu düzenlemeler ise devletlerin ve uluslararası örgütlerin iradeleri doğrultusunda şekillenmektedir. Zorunlu göç ile gelen kişilerle ilgili çalışma, tartışma ve politika değerlendirmelerini objektif bir zeminde yapabilmek için, bu kavramların uluslararası hukuktaki karşılıklarını bilmek büyük önem taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: göçmen, mülteci, iltica, geçici koruma, Suriyeliler

Migration, Migrant, Refugee: Basic Concepts and Legal Framework of Migration

Abstract: Millions of people emigrated from Syria to neighbor countries, including Turkey, because of the war in Syria. While the number of the newcomers is increasing, asylum issue is also gaining importance in Turkey's agenda, as it has never been before. Although this issue is being discussed with its economical, social and political dimensions in different levels; most of the discussions are based on limited personal experiences and prejudices instead of information on migration. Meanings and contexts of concepts like "asylum", "refugee", and "temporary protection" do not take their source from people's beliefs and emotions but from international and national regulations, shaped by states' intents. Being acquainted with these concepts' contexts according to international level, is crucial to conduct the studies, discussions and political assessments on people coming because of forced migration objectively.

Key words: migrant, refugee, asylum, temporary protection, Syrians

Giriş

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre dünya genelindeki mültecilerin sayısı 65 milyonu aşmış, bir topluluk olarak mülteci nüfusu pek çok ülke nüfusunu geride bırakmıştır. Bu durum Brezilya'da düzenlenen 2016 Yaz Olimpiyatları'nda mültecilerden oluşturulan bir olimpiyat takımının yarışlarda yer almasıyla bir karşılaştırmanın ötesine geçmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmış bir mülteci statüsüne sahip kişilerden oluşan ve başta Olimpiyat bayrağı altında yarışmaları planlanan takım, sonrasında can yeleğinden esinlenerek tasarlanan başka bir bayrakla olimpiyatlardaki yerini almıştır.

Göç, günümüzde Türkiye ve dünya genelinde ekonomik, toplumsal, siyasal düzeyde önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Daha önce de dönem dönem yaşanan göçler nedeniyle göç eden gruplara ilişkin tartışmalar yapılmış olsa da bu tartışmaların Türkiye'de ancak 2010 sonrasında Suriye'den yaşanan göç ile birlikte yoğunlaştığını

söylemek mümkündür. Tartışmaların bu dönemde daha yoğun olmasında; Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göçün kapsadığı kişi sayısı bakımından önceliklere oranla çok daha büyük boyutta olması, bu dönemde kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve kullanımlarının yaygınlaşması etkili olmuştur.

Çeşitli alanlarda çalışmalar ve tartışmalar yürütülürken, göç konusuna ilişkin bazı kavramların birbirinden çok farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir. Diğer yandan bu alandaki haklar, yükümlülükler ve uygulamalardan bahsedebilmek; bunlara ilişkin tutarlı eleştiri, değerlendirme ve politika önerileri sunabilmek ancak bu temel kavramların yürürlükteki karşılıklarına hâkim olmak ile mümkün olabilecektir.

Kavramlar arasındaki farklılıklar basit kelime farklılıklarının ötesinde, kavramların karşılığı olan statülerin beraberinde getirdiği haklar, yükümlülükler ve bu statülere sahip olmayanların ulaşamadığı hakları göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

* İzmir Dayanışma Akademisi

Diğer yandan statüler belli ölçüde kişilerin içinden geldikleri koşullara ilişkin fikir vermektedir. Göç eden gruplardaki kişilerle birebir çalışmayı gerektiren mesleklerin mensuplarının, statülerin ne ifade ettiğine, dolayısıyla bu koşullara ilişkin temel düzeyde de olsa bilgi sahibi olması yapılan çalışmaların ve verilen hizmetin niteliğini etkileyebileceği için önemlidir. Bu bilgi danışan/ hizmet verilen gruba ilişkin çalışma yöntemlerini şekillendirmelerine de imkân sunabilir.

Uluslararası hukuk neden önemli?

Göçe ilişkin kavramlarda öncelikli kaynağı uluslararası hukuk kaynakları oluşturmaktadır. Zira uluslararası hukuk; en genel anlamıyla devletler, uluslararası örgütler gibi uluslararası hukuk aktörlerinin kendi iradeleri doğrultusunda, bir parçası oldukları hukuk sistemini ifade etmektedir. Bu doğrultuda uluslararası hukuk aktörleri bir yandan uluslararası hukuku belirlerken, bir yandan da uluslararası hukuku oluşturan belgelere taraf olarak ve kurumlara dahil olarak, bu belge ve kurumlara uygun davranma ve onlara tabi olma yönündeki iradelerini belirttikleri andan itibaren uluslararası hukuktan doğan haklar ve yükümlülükler tabidirler (Pazarıcı, 2005). Uluslararası hukukun, devletlerin iradeleri doğrultusunda belirlenmesine ilişkin eleştiriler bulunmakla birlikte; konuya ilişkin değerlendirmeler bakımından uluslararası hukuk önemli bir dayanak noktası oluşturmaktadır.

Ayrıca, yürürlükte bulunan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 90. maddesinde "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir." denerek ve yine aynı maddede, temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne uygun olarak yürürlüğe konan uluslararası antlaşmalar ile, aynı konudaki kanunların çatışması hâlinde uluslararası antlaşma hükümlerinin geçerli olacağı ifade edilmiştir (T.C. Anayasası, 1982). Tam da bu nedenle göç konusunda Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası hukuk metinlerinin ve kurumlarının kullandıkları kavramlar ve o kavramlara yükledikleri anlamlar önem taşımaktadır.

Sınıflandırmalar ve temel kavramlar

Alanda yaygın biçimde kullanılan kavramların başında göç ve göçmen kavramları gelmektedir. *Göçmen(migrant)*, vatandaş bulduğu ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla giden kişi; *göç(migration)* ise en genel hâliyle, bir kişinin bulunduğu yerden başka bir yere yerleşme amacıyla gitmesi olarak ifade edilebilmektedir (Çiçekli, 2014). Göç, zorunlu veya gönüllü, kitlesel veya

bireysel, iç veya dış olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalardan göçmenlerin sayısını ifade eden kitlesel veya bireysel ayrımı ile göçün yönünü coğrafi/ mekânsal olarak tespit etmenin mümkün olduğu iç veya dış ayrımı üzerinde bir fikir birliği bulunurken; göçün nedenleri bakımından zorunlu veya gönüllü biçiminde yapılan ayrım tartışmaya açıktır. Başka bir ifadeyle, bir ülkeden diğerine kendi vatandaşı bulunduğu ülkede iş bulamadığı için göç eden kişinin, kesin olarak ekonomik nedenlerle ülkesinden ayrıldığını ifade etmek mümkün değildir. Söz edilen göçün görünen nedeni ekonomik olsa da, bu iş bulamama hâli mezhepsel, etnik veya ırka dayalı bir ayrımcılıktan ileri gelebilmektedir. Ayrıma ilişkin tartışma bu noktaya dayanmaktadır.

Göç alanındaki bir diğer ayrım belgeli ve belgesiz göç; düzenli ve düzensiz göç biçimindeki ayrımdır. Bu ayrıma göre, kişilerin bir ülkeden diğerine gitmek için gerekli olan pasaport, vize gibi geçiş belgelerine sahip oldukları hâllerde gerçekleşen göç, *belgeli göç (documented migration)* ve bu belgeler olmaksızın gerçekleşen göçler ise *belgesiz göç (undocumented migration)* olarak ifade edilebilmektedir. Keza kişiler bir ülkeden diğerine sınır kapıları, limanlar gibi ülkeye düzenli giriş için tanımlanmış noktalardan giriyorlarsa bu *düzenli göç (regular migration)* olarak, aksi koşullarda düzensiz yollarla gerçekleşen girişler ise *düzensiz göç (irregular migration)* olarak ifade edilmektedir. Bu ayrıma ilişkin altı çizilmesi gereken nokta, düzensiz ve belgesiz geçiş yapan kişilerin hiçbir şekilde "yasadışı göçmen" veya "kaçak göçmen" olarak adlandırılmaması; literatürde gittikçe yaygın olarak kullanıldığı hâliyle *düzensiz göçmen, belgesiz göçmen* ifadesinin bu şekilde giriş yapan kişiler bakımından kullanılması gerekliliğidir. "Yasadışılık" ve "kaçaklık" bir suçluluk hâlini işaret etmektedir. Öte yandan kişilerin göç nedenleri tespit edilmeden, bir suçtan bahsetmek mümkün değildir. Gerçekten iltica nedeni bulunan kişiler bakımından Birleşmiş Milletler çerçevesinde yapılan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi gereğince, belgesiz ve düzensiz geçişler bir suç niteliği taşımamaktadır (**Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Md.31, 1951**). Zira aşağıda, mülteci tanımı kapsamında detaylı olarak ifade edilen zulüm riski nedeniyle, bu kişilerin pek çok zaman kendi ülkelerindeki resmi makamlardan gerekli belgeleri alabilmeleri söz konusu değildir.

Ülkesinden ayrılan kişilerin geliş nedenleri ve koşullarına bağlı olarak gittikleri ülkelerdeki statülerinin belirlenmesi, ulusal ve uluslararası bazı düzenlemeler

çerçevesinde olmaktadır. Bu konudaki yetki öncelikli olarak statüye başvuru ülke devletindedir, kimi ülkelerde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) de sürece dahil olmaktadır. Türkiye’de göçmenlik ve mültecilik konularındaki tüm başvurularla TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve BMMYK ilgilenmektedir.

Türkiye’de de kullanılan *iltica(asylum)*, *geçici koruma(temporary protection)* kavramları ve mülteci (refugee), sığınmacı (asylum seeker), şartlı mülteci(conditional refugee), geçici korunan/geçici koruma sahibi(*temporary protected*) statüleri ve bunları belirleyen düzenlemeler, “Hukuki Düzenlemeler ve Statüler” başlığı altında ele alınacaktır.

Hukuki düzenlemeler ve statüler

Bu başlık altında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nca kabul edilen, göçe ilişkin temel hak ve statülerin belirlenmesinde uluslararası düzeyde etkili olan, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Ek (New York) Protokolden kaynaklanan hak ve kavramlara atıf yapılacaktır. Ulusal düzeyde ise 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Geçici Koruma Yönetmeliği’nin tarif ettiği statülere yer verilecek; ulusal düzenlemelerin uluslararası hukukla ne ölçüde örtüştüğü değerlendirilecektir (**Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014**).

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 14. maddesinde *iltica* temel bir insan hakkı olarak ilan edilmiştir. Bu metinde iltica, kişilerin zulüm riskinin olduğu ülkeden başka ülkelere siyasal nedenlerle sığınmasını ifade etmektedir. Sonrasında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nde mülteci (*refugee*), İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin koşulları doğrultusunda “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle , yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” biçiminde tanımlanmıştır (**Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Md. 1/A, 1951**)¹.

İrk, din, tabiiyet ve siyasi düşüncelerin yanı sıra tanımında yer alan “belli bir sosyal gruba mensubiyet”

koşulu ile benzer geçmişe, alışkanlıklara ya da toplumsal statüye sahip olan kişiler anlaşılmalıdır (**BMMYK, md. 77, 1998**). Cinsel yönelim ve/veya toplumsal cinsiyet kimliği, belirli bir aileye veya aşirete veya mesleğe mensup olmak veya HIV/AIDS virüsü taşımak gibi, çeşitli nedenlerle ortak özellikler taşımaktan ötürü bir sosyal grup olarak tanımlanabilecek topluluklara mensup olmak bu kapsamda değerlendirilebilmektedir.

Ek olarak “kişinin zulme uğrayacağına ilişkin haklı korkusunun bulunması”, kişinin bu korkuyu bir psikolojik hastalık veya abartılı bir düşünceye sahip olmanın ötesinde, korkusuna dayanak oluşturacak bazı veri ve kanıtlarla haklı bir nedenle sunmasını gerektirmektedir. Bu korku kendisi ile aynı koşulları taşıyan, kendisi ile aynı gruba veya aileye mensup kişilerin gördükleri zulüm olabilecektir. Örneğin, eşcinsellerin idam cezasıyla mahkûm olduğu bir ülkeden gelen eşcinsel birey kendisinin idam edileceği yönündeki korkusunu bu haklı gerekçeyle dayandırabilmektedir.

Yukarıdaki şartları taşıyan kişinin aynı zamanda bu iltica talebini vatandaşı olduğu ülkenin dışında ileri sürmesi gerekmektedir. Kişiler vatandaşı buldukları ülkede ikamet ederken, başka bir ülkeye iltica başvurusunda bulunamazlar.

Mültecilik statüsüne istisna ise aynı Sözleşme maddesinin F bendinde sayılmıştır. Buna göre iltica başvurusunda bulunan kişinin (a) barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine; (b) mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine; (c) Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut ol[ması]” hâlinde kişinin iltica başvurusu kabul edilmeyecektir (**Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, md.1/F, 1951**).

Mültecilik şartlarını taşıyan kişiler gittikleri ülkede mülteci olmak üzere başvuru yapmakta; iltica nedenlerinin incelendiği bu dönemde sığınmacı (*asylum seeker*) olarak ülkede bulunmakta, incelemenin ardından iltica nedenlerinin haklı bulunması hâlinde mültecilik statüsü alabilmektedirler. İltica başvurusunda bulunan kişiler yine 1951 Sözleşmesi gereği, başvuruları sonuçlanana dek geldikleri veya yaşamlarının tehlikede olabileceği başka bir ülkeye geri gönderilemez. Bu, Sözleşme çerçevesinde *geri göndermeme ilkesi (non-refoulement principle)* olarak ifade edilmektedir.

1951 Sözleşmesi ile çözülmek istenen, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ortaya çıkan, zorunlu göç sorununun geçen sürede ve Avrupa sınırları çerçevesinde çözülemediği görülerek 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Ek (New York) Protokol ile; 1951 Sözleşmesinde yer alan mülteci tanımındaki "1 Ocak 1951'den önce" ve "Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda" ifadeleri kaldırılmıştır (**Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Ek Protokol, 1967**). Öte yandan taraf devletler bakımından, mülteci tanımında yer alan bu ifadeleri koruyarak zaman sınırlaması/çekincesi ve coğrafi sınırlama/çekince ile Sözleşme'ye taraf olmak mümkündür. Taraf devletler her iki çekinceyi de ilerleyen yıllarda kaldırırken, Türkiye coğrafi çekince ile Sözleşme'ye taraf olmayı sürdüren çok az sayıdaki ülkeden biridir. Uluslararası hukukta mülteci tanımı, 1967 Ek Protokolü ile belirlendiği hâliyle geçerliliğini korumaktadır.

Mültecilere verilecek haklar 1951 Sözleşmesi çerçevesinde temel haklar, vatandaşlara olduğu ölçüde mültecilere de verilecek haklar ve en az diğer yabancılara olduğu kadar mültecilere verilecek haklar olarak üçe ayrılmaktadır. Temel haklar; sığınma hakkı, geri gönderme yasağı, ülkeye izinsiz girişten dolayı cezai işlem yapılmaması, kimlik, seyahat belgesi, ülke içinde ikamet edeceği yeri seçme ve serbest dolaşım hakkı olarak sayılmaktadır. Vatandaşlara olduğu kadar mültecilere de verilmesi öngörülen hakların başında ise ibadet özgürlüğü, mahkemelere erişim, eğitim hakkı, sosyal yardım, sosyal güvenlik hakkı gelmektedir. Son olarak bağımlı ve bağımsız çalışma izni, barınma, örgütlenme hakkının da en az mülteci olmayan diğer yabancılara olduğu kadar mültecilere de verilmesi öngörülmüştür.

Mültecilik hâli; mültecilerin, vatandaşı olduğu ülkede kendilerini göçe zorlayan koşulların ortadan kalkması ve kendi talepleri doğrultusunda "gönüllü geri dönüş" adıyla son bulabilir. Böylece kişiler geldikleri ülkeye, uygun koşullar altında ve kendi istekleriyle geri dönebilirler. Mültecilikte devletler bakımından bir başka yöntem; devletlerin kendilerinin, mültecileri nihai olarak kabul etmeyip başka ülkelere yönlendirdikleri "üçüncü ülkeye yerleştirme" olabilmektedir. Mültecilerin ülkelerine dönme koşullarının mümkün görünmediği hâllerde ise "entegrasyon/birarada yaşama" devletler tarafından benimsenebilmektedir. Bu takdirde mültecilerin geçici değil, kalıcı olarak ülkede kaldıkları bir değerlendirme üzerinden, mültecilerin ve yerel halkın uyum içinde bir arada yaşamasına yönelik politikalar izlenmesi öngörülmektedir.

Türkiye'deki statüler

Türkiye 1951 Sözleşmesine coğrafi çekinceyle taraf olarak, mültecilere Sözleşme'de mülteciler için tanınan hakları vermeyi kabul etmiştir; 2013 tarihli, 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 61. maddesinde de mülteci tanımı bu Sözleşmeye uygun olarak yapılmıştır. Öte yandan, Avrupa ülkelerinden gelmedikleri gerekçesiyle, çok az sayıda insana Türkiye'de mülteci statüsü verilmektedir. Dolayısıyla ancak bu az sayıdaki insan uluslararası sözleşmelerde yer alan haklardan yararlanabilecektir. Bunun yerine Avrupa Konseyi ülkeleri dışından iltica nedeniyle Türkiye'ye gelenler için, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde karşılığı olmayan "şartlı mülteci (*conditional refugee*)" statüsü tercih edilmektedir (**YUKK, md.62, 2014**). Bu iki statünün tanımı arasındaki tek fark iltica nedeniyle başvuran kişilerin geldikleri ülkeler iken; statülere karşılık gelen haklar bakımından önemli farklar bulunmaktadır. Yukarıda mültecilere verilmesi öngörülen pek çok hak şartlı mülteciler için verilmemektedir.

En temel farklılık olarak mülteci, Türkiye'de yaşamına devam edebilirken; şartlı mülteci ancak üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek Türkiye'de kalabilmektedir. Örneğin, Yunanistan'dan ve Afganistan'dan Türkiye'ye gelerek iltica talebinde bulunan iki ayrı kişinin de iltica talebinin haklı bulunması hâlinde, Yunanistan'dan gelen kişi "mülteci" statüsüyle Türkiye'de kalmaya devam edebilecekken, Afganistan'dan gelen kişi "şartlı mülteci" statüsü ile başka bir ülkeye gönderilecektir. Öte yandan şartlı mültecilerin gönderilmesi planlanan Kanada, İsveç, Danimarka gibi ülkeler sayı sınırlaması anlamına gelen *kota* uygulaması nedeniyle çok az sayıda kişiyi ülkelerine kabul etmektedir. Bu durum Türkiye'de şartlı mülteci statüsünde olan kişilerin statüyü alsalar dahi çok uzun süreler "mülteci" statüsü için öngörülen haklara ulaşmadan başka bir ülkeye gitmek üzere beklemeleri anlamına gelmektedir. Bu sorun, hâlihazırda savaş, çatışma, ayrımcılık ve zulüm görme korkusuyla ülkesinden ayrılmış kişiler bakımından yeni ve ikincil ekonomik, toplumsal ve psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir.

YUKK'ta 63. maddede yer alan ancak uygulamada daha az karşılaşılan bir diğer statü ise "*ikincil koruma (subsidiary protection)*" statüsüdür. Bu statüdeki kişi, ülkeye geliş nedeni bakımından mülteci veya şartlı mültecilik koşullarını taşımamaktadır; ancak vatandaşı olduğu veya geçiş yaptığı ülkeye

gönderilmesi hâlinde ölüm cezasına mahkûm olması; işkence veya insanlık dışı muameleye maruz kalması veya uluslararası ya da ülke genelinde silahlı çatışma durumundan ötürü ayırım gözetmeyecek şiddet hareketleri nedeniyle ciddi tehditle karşılaşacaktır. Kadın sünnetinin uygulandığı ülkeden gelen bir kadının, bu uygulamaya maruz kalmaması için ilgili ülkeye geri gönderilememesi veya siyasi olmayan eyleminden ötürü idam cezasına mahkûm olan kişinin bu ülkeye geri gönderilmemesi bu durumun örnekleri olabilir.

Geçici Koruma YUKK'un 91. maddesinde ifade edilen hâliyle "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak" Türkiye sınırlarına gelen ve sınırları geçen yabancılara sağlanabilecek koruma türüdür. Bu kişiler YUKK kapsamında "geçici korunan" olarak adlandırılmaktadır. Gelen kişilerin geçici koruma kapsamında değerlendirilmesi için her birinin ayrı ayrı geliş nedenlerine tanım gereği bakılmamakta; kitlesel bir hareket olmasından ötürü herkesin bireysel başvurusunun alınmasının ve incelenmesinin mümkün olmadığı savaş, doğal afet gibi koşullarda geçici koruma sağlanmaktadır. Geçici koruma, bir hukuki koruma yöntemi olarak uzun süreli bir çözüm sunmamaktadır. Geçici koruma kapsamındaki bireylerin hızla bireysel kayıt ve başvurularının alınması; iltica nedenleri olanların ayrıca tespit edilmesi gerekmektedir.

Geçici korumanın Türkiye'deki güncel örneğini Suriye'de devam etmekte olan savaş nedeniyle Türkiye'ye gelen kişiler oluşturmaktadır. Genellikle Suriyeliler olarak ifade edilen bu grup temelde homojen bir kitleden oluşmamaktadır. Suriye'de yaşayan farklı etnik ve dini grupların dışında, Suriye'ye de daha önce Irak ve Filistin veya başka yerlerde yaşanan savaş ve çatışmalar nedeniyle gelmiş ve Suriye'de hâlihazırda mülteci iken bu kez Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış kişiler de bu kitleden yer almaktadır. Dolayısıyla tüm bu grupların da farklı siyasal, toplumsal, ekonomik ve psikolojik geçmişleri ve ihtiyaçları bulunmaktadır.

Suriye'den gelenlerin geçici koruma kapsamında sağlık, eğitim, çalışma gibi hakları bulunmaktadır; ancak tüm bu haklardan yararlanmaya ilişkin uygulamada farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Sağlık hakkına erişim hastanelerde tercüme sıkıntıları veya hastalığın tespit edilmesine rağmen ilaca erişimde yaşanan zorluklar olarak kendini gösterebilmekte; eğitim konusunda dil engeli, çocukların yaşlarına uygun sınıflarda bulunmayışı, idarecilerin bu

gruptaki çocukları okullara kayıt konusunda direnç gösterebilmesi alanda karşılaşılan güçlüklerdendir. Keza çalışma izni mülteci ve şartlı mültecilerde olduğu gibi geçici koruma kapsamındakiler bakımından da önemli bir avantaj sağlamamaktadır. İşverenlerin vatandaş olmayan kişileri ancak sigortasız ve düşük ücretle çalıştırdıkları ölçüde tercih ettikleri görülmektedir. Kayıtlı olarak çalışan kişilerin sayısı ise yaklaşık 3,7 milyona ulaşan bu grubun içinde 10 bin kişi civarındadır.

Öte yandan bu gibi durumlarda göç eden kişiler BMMYK tarafından geçici korunan yerine "*varışta mülteci (prima facie refugee)*" olarak adlandırılmaktadır. Ulusal mevzuatta geçici koruma kapsamında değerlendirilseler de, insan hakları temelli bir bakış açısı ile savaş devam ederken Suriye'den gelen kişilerin (varışta) mülteci olarak adlandırılması gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir.

Sonuç

Yalnızca çatışma ve savaşların değil, iklim gibi yeni birtakım etmenlerin de zorunlu göçü artıracığı görülmektedir. Devletlerin tekil olarak veya Avrupa Birliği (AB) örneğinde olduğu şekliyle bir araya gelerek, göçü engellemek veya ülkelerine ulaşan kişileri geri göndermek gibi yöntemler kullanmalarının sürdürülebilir olmadığı ortadadır. Zira kaçmak zorunda olduğunu hisseden kişilerin dikenli teller veya beton duvarlar aracılığıyla engellenmesi mümkün değildir. Çok sayıda insanın mayınlı sınırlar veya şişme botlarla çoğunlukla yüzme bilmeden bu yolculuklara çıkması da bu durumun bir göstergesidir.

İltica, nedenlerinden sonuçlarına kadar siyasi nitelikli bir konudur. Dolayısıyla kişiler konuya ilişkin kendi durdukları ideolojik zeminden hareketle bir yaklaşım geliştirebilmektedirler. Öte yandan konunun salt ideolojik bir perspektif yerine uluslararası hukuk ve insan hakları perspektifi göz ardı edilmeden ele alınması konuya ilişkin tutarlı eleştiriler sunmak, doğru değerlendirmeler yapmak bakımından önemli olacaktır. Bu çalışma kapsamında da Göç Okulu "Göç: Temel Kavramlar ve Hukuki Çerçeve" dersinin bir bölümünde yapıldığı üzere, göç alanında kullanılan kavramlar dayandıkları hukuki metinlerden hareketle açıklanmış; sonraki okuma ve tartışmalar için okuyucuya sağlıklı bir zemin sunulması amaçlanmıştır.

Göçün hacmi gittikçe artar ve biçimleri değişirken, hâlihazırda kullanılan kavramların eleştirel bir perspektifle yeniden değerlendirilmesi; hakları

savunurken kullanılan kavramların özenle seçilmesi tartışmanın doğru bir zemine oturması bakımından önem taşımaktadır. Bir yandan tüm bu grupları mülteci olarak adlandırarak mültecilerin haklarını savunmak, kendilerinin iltica talebine ve insan onuruna uygun yaşamak doğrultusundaki mücadelelerine bir destek niteliğinde olsa da, bu desteği sunarken mülteci olarak ifade ettiğimiz toplulukların önemli bir kısmının devletlerce bu statüyle adlandırılmadıklarını bilmek önemlidir. Böylece her ne kadar yetersiz bir statü de olsa, henüz bu statüyü dahi alamamış toplulukların, bu statüyü alabilmelelerini talep etmek; alamadıkları ölçüde benzer deneyimleri yaşamış kişilerin farklı haklara ve eşitsiz koşullara sahip olduklarının farkında olmak mümkün olabilecektir.

Dipnot

1. Bu tanım günümüzde Maldivler'den Avustralya'ya yaşanan "iklim mülteciliği" gibi örneklerde olduğu üzere, iklim şartları ve değişen coğrafi koşulları bir iltica nedeni olarak saymaması; değişen siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullar doğrultusunda da

güncellenmediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Öte yandan tüm bu haklı eleştirilere rağmen konunun temellendirildiği en geniş kapsamlı düzenleme olması nedeniyle alana ilişkin en önemli referans noktasını oluşturmaktadır.

Kaynaklar

BMMYK (1998) *Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Baskı)*. Ankara: BMMYK.

Çiçekli, B. (2014) *Yabancılar ve Mülteci Hukuku (5. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Geçici Koruma Yönetmeliği (Resmi Gazete:22/10/2014).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Ek (New York) Protokol (1967).

Pazarci, H. (2005), *Uluslararası Hukuk (3.Bası)*. Ankara: Turhan Kitabevi.

YUKK, (2014) 6458 Sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).